

"בציפייה לגאולה שלמה"

חינוך חברתי-ערכי

פרק ה לחינוך העל-יסודי

יחידה 8	הרב גורן והתרת עגונות חיילי צה"ל המחויבות העמוקה להלכה
יחידה 9	"רבות בנות עשו חיל..." - על מעמדה של האשה היהודייה
לדמותה של הרבנית צפיה גורן
יחידה 10	על כפיו יביא... - לקראת שירות משמעותי ואקטיביסטי
לאור ערכי חייו של הרב גורן
יחידה 11	הלכות צבא לאור ערכי חייו של הרב גורן

ראומה הררי, אדווה זיידמן,
יעל קופרשטוק,
שושי שפיגל ואפרת עמנואל

הרב גורן והתרת עגונות חיילי צה"ל

המחויבות העמוקה להלכה

רציונל

מדינת ישראל מתמודדת עם מציאות ביטחונית קשה ומתמשכת של אירועי פח"ע, מלחמות בתוך שטח המדינה ופעולות מחוץ לגבולותיה. במהלך השנים יצאו לוחמים לפעולות גלויות ועלומות, ולא אחת שילמו על כך בחייהם.

באירועים מסוימים התווסף לאובדן קושי נוסף של חוסר ודאות ביחס לנסיבות המוות, מועד המוות ומקום הימצאותה של גופת הלוחם, ולעתים אף אי-ודאות בנוגע למוות עצמו.

מדינת ישראל וצבא ההגנה לישראל מוקירים את זכרם של אותם חיילים שמקום קבורתם לא נודע. באתר מיוחד בבית הקברות הצבאי שבהר הרצל הוקדשה חלקה לנופלים שמקום קבורתם לא נודע, ובה הוקם קיר זיכרון המנציח את שמותיהם. מדי שנה, ב-ז' באדר, מתקיים בחלקה זו הטקס הממלכתי לזכרם.

הענף לאיתור נעדרים בצה"ל, בשיתוף עם היחידה להנצחת החייל שבאגף משפחות והנצחה במשרד הביטחון, פועלים כל השנה על מנת לאתר את מקום קבורתם של חללים אלה ולהניח מצבה על קברם.

בימים אלו שוקד הצבא על הבאתם לקבורה של הדר גולדין ואורון שאול הי"ד, חללי מבצע "צוק איתן" ברצועת עזה.

בתודעה הלאומית צרובים לעד שמותיהם של נעדרים - חיילים שאיננו יודעים בוודאות מה הייתה אחריתם, כדוגמת רון ארד, זכריה באומל, צבי פלדמן, יהודה כץ ואחרים.

כך כותב סא"ל יוסי שמש, ראש יחידת אית"ן (איתור נעדרים) בצה"ל:

"לנו אין מצבת החייל האלמוני", כך התבטא דוד בן גוריון, ראש הממשלה הראשון של

מדינת ישראל, בראשית שנות החמישים, וסימן את המטרה והדרך של טיפול צה"ל בחיילי הנעדרים. בהתאם לרוח דבריו לא מפסיק צה"ל לחפש אחר חייליו שנשארו בשדה הקרב, וכחד לסיסמה ש"אין משאירים חבר פצוע בשדה הקרב" נתקבעה בתודעתנו גם האמרה "כל חלל יגיע בסופו של יום לקבר ישראל, גם אם יארך יומו".

חובת איתור הנעדרים והשבויים והשבתם הביתה אינה לנו מצווה דתית בלבד, אלא משימה קדושה שהחייל עומד במרכזה. לו ולמשפחתו הדואגת אנו חייבים את תשובת בירור גורלו.

איתור נעדרים צה"ל החל מיד לאחר סיום מלחמת העצמאות. הרב הצבאי הראשי, אלוף שלמה גורן, יצא אל שדות הקרב ברחבי הארץ מתוך מטרה ברורה להביא את החללים לקבר ישראל ולהתיר את נשות החללים מעגינות. במאמצים רבים הצליח הרב לאתר ולזהות את מקום נפילתם וקבורתם של למעלה מ-750 מחללי מלחמת העצמאות.

החיים בצל אי-הוודאות קשים מנשוא עבור בני משפחותיהם של הנעדרים. חמור שבעתיים מצבן של נשות הלוחמים, שהנן ספק נשואות, ספק אלמנות - עגונות בלשון חז"ל.

הרב שלמה גורן נדרש לסוגיה אנושית-הלכתית זו בעת שירותו כרב הראשי לצה"ל, לאחר היעלמותה של הצוללת אח"י דקר בינואר 1968. כשנה וחצי לאחר היעלמותה של הצוללת הוציא הרב פסק הלכה שהתיר את עגונות דקר והכריז עליהן כאלמנות.

פעילותו ההלכתית והצבאית של הרב גורן, שבמהלכה עשה לילות כימים למען התרת העגונות תוך סיכון חייו, משקפת את דמותו הייחודית של הרב, את שיעור הקומה ההלכתי שלו ואת מחויבותו המוחלטת לרווחת כל פרט ופרט בעם ישראל.

מהלך הפעילות

שלב א - מליאה: אישה עגונה

המנחה יקרין את הסרט "[תעלומת הצוללת דקר](#)" (הווידיאופדיה).

ב-1968 יצאה הצוללת דקר מאנגליה לכיוון חיפה. לאחר שלא התקבל אות חיים מ-69 אנשי הצוות, החלו חיפושים אחריהם. רק ב-1999 נמצאה הצוללת במעמקי הים התיכון, אך עד היום סיבת טביעתה אינה ידועה.

המנחה יסביר את חלקו של הרב גורן בסוגיה אנושית-הלכתית זו (על פירציונל הפעילות).

המנחה ישאל: מיהי אשה עגונה?

הגדרות מילוניות:

עגונה: אשה שבעלה עזבה ונעלם בלא שנתן לה גט, והריהי קשורה אליו, לפי הדין, ואינה רשאית להינשא לאחר, אלא אם כן ייתן לה גט או יתברר כי הוא מת.

(המילון החדש, אברהם אבן שושן)

עֶגֶן: מתקן בספינות לעצירת הספינה. (המילון החדש, אברהם אבן שושן)

מטרות

הפעילות שלפניכם מספרת את סיפורה של הצוללת דקר, את סיפוריהן של הנשים העגונות ואת התהליך הצבאי-הלכתי שנעשה עד קבלת ההחלטה.

1. להכיר למשתתפים את סוגיית הנשים העגונות בכלל ואת פרשת הצוללת אח"י דקר בפרט.

2. לברר עם המשתתפים את הדילמה שבין הנאמנות להלכה ובין צו הלב, החומל על האישה העגונה.

3. להציג בפני המשתתפים מגוון היבטים בדמותו של הרב - גדולתו בתורה, אומץ לבו בתחום ההלכה, מורכבות תהליך ההכרעה שאליו נדרש והאחריות העצומה שנטל על כתפיו.

קהל היעד

על יסודי

עזרים

[קישור](#) לסרט: תעלומת הצוללת דקר (2:18 דקות)

נספח ו: גורלם של אנשי הצוללת אח"י דקר, דף משימה

נספח 2: "מים שאין להם סוף", דף משימה

נספח 3: היתר עגונות - הרב גורן, דף משימה

נספח 4: הרב גורן והתרת נשים עגונות, משימה מסכמת

לימוד בשיטת ג'יקסו

1. המנחה יחלק את המשתתפים לשלוש קבוצות ויתן לכל קבוצה דף משימה שונה (נספחים ו-3). כל קבוצה תמלא את דף המשימה שלה.
2. המנחה יחלק את המשתתפים לשלוש קבוצות חדשות, כך שבכל קבוצה יהיו נציגים משלוש הקבוצות הראשונות. נציגי הקבוצות הראשונות ילמדו את חבריהם מה שלמדו מדף המשימה שקיבלו.
3. לאחר שנציגי כל הקבוצות ילמדו את חבריהם מה שלמדו בשלב הראשון, יחזרו המשתתפים לקבוצות הראשונות ויענו במשותף על דף המשימה המסכמת - "הרב גורן והתרת נשים עגונות" (נספח 4).

שלב ג - מליאה

הקבוצות יציגו במליאה את תוצריהן.
המנחה יקיים סבב אסיף בקבוצה, שבו יספרו המשתתפים במילה או במשפט קצר מהו הרושם העמוק ביותר שהותיר בהם סיפורן של עגונות הצוללת אח"י דקר.

להרחבה: התרת 8 נשים עגונות מאסון התאומים:

<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4120593,00.html>

נספח 1 - דף משימה

גורלם של אנשי הצוללת אח"י דקר

אח"י דקר הייתה צוללת בשירות חיל הים הישראלי. בכ"ד בטבת ה'תשכ"ח, 25 בינואר 1968, בדרכה מבריטניה לישראל טבעה הצוללת, וכל 69 אנשי צוותה

נספו. דיווח המיקום האחרון התקבל מהצוללת ב-24 בינואר 1968 בשעה 6:00 בבוקר, מדרום לקצה המזרחי של כרתים, והשדר האחרון התקבל ממנה 18 שעות מאוחר יותר. על אף חיפושים נרחבים שנערכו אחריה על ידי אניות, צוללות וכלי טיס, לא נמצאה הצוללת על פני המים והיא הוכרזה כאבודה. המידע וההערכות על הסיבות לאובדנה לא פורסמו, והפרשה נחשבה כתעלומה וטראומה לאומית.

"בתחילה המשכנו בחיפושים ובחקירות, והוחלט בתיאום עם הצבא להכריז על אנשי הצוות כעל נעדרים בלבד ולא לנהוג עליהם אבלות כלל. כעבור ארבעים ושניים ימים מהיעלמה של 'דקר' פסקו כל החיפושים. החלטנו להכריז על הצוות כחללים [...] זה היה ביחס לרווקים. ביחס לנשואים, לפי ההלכה המקובלת, אין לנהוג אבלות על בעליהן שאבדו ב'מים שאין להם סוף'". (מתוך בעוז ותעצומות, עמ' 306)

16 מתוך 69 הנספים בטביעה היו נשואים, והיעלמם הפך את נשותיהם לעגונות, שעל פי ההלכה אינן מותרות להינשא מחדש, בשל הסיכוי שבעליהן עדיין בחיים (נלקחו בשבי למדינת אויב). למרות ההכרזה על אנשי "דקר" כמתים, לא היה אפשר להתיר את הנשים מעגינותן לפני שייבדקו היטב כל נסיבות הטביעה, ותוסר לחלוטין האפשרות שאנשי הצוות עדיין חיים.

שאלות

1. הגדירו את הבעיה העומדת בפני נשות הלוחמים ובפני בני משפחותיהם.
2. מה לדעתכם תהיה עמדת ההלכה היהודית? האם יש להכריז על החיילים כחללים ולאפשר לנשותיהם להתחתן מחדש, או שיש לחכות להוכחות חותכות?

"מים שאין להם סוף"

מימות הגמרא ועד הצוללת דקר

"תנו רבנן נפל למים [אדם שטבע במים],
בין שיש להם סוף [אגם, נהר או נחל שרואים את הקצה האחר שלו]
בין שאין להם סוף [אגם, נהר או ים שלא רואים את הקצה שלו],
אשתו אסורה [אסור לאשתו להינשא לאדם אחר, שמא יצא חי ויתברר שהיא
עדיין אשת איש] דברי רבי מאיר,

וחכמים אמרו: מים שיש להם סוף – אשתו מותרת, ושאין להם סוף – אשתו אסורה.

תניא אמר רבן גמליאל: פעם אחת הייתי מהלך בספינה וראיתי ספינה אחת שנשברה
והייתי מצטער על תלמיד חכם שבה ומנו רבי עקיבא וכשעליתי ביבשה בא וישב
ודן לפני בהלכה אמרתי לו בני מי העלך? אמר לי דף של ספינה [חלק מן הספינה]
נזדמן לי וכל גל וגל שבא עלי נענעתי לו ראשי [...]. אמרתי באותה שעה כמה גדולים
דברי חכמים שאמרו מים שיש להם סוף מותרת מים שאין להם סוף אסורה.

תניא אמר רבי עקיבא פעם אחת הייתי מהלך בספינה וראיתי ספינה אחת שמטרפת
בים והייתי מצטער על תלמיד חכם שבה ומנו רבי מאיר כשעליתי למדינת קפוטקיא
בא וישב ודן לפני בהלכה אמרתי לו בני מי העלך? אמר לי גל טרדני לחברו וחברו
לחברו [נסחפתי בין הגלים] עד שהקיאני ליבשה. אמרתי באותה שעה כמה גדולים
דברי חכמים שאמרו מים שיש להם סוף אשתו מותרת מים שאין להם סוף אשתו
אסורה".

(יבמות קכא, ע"א)

שאלות

1. מהם "מים שיש להם סוף" ו"מים שאין להם סוף"?
2. מה טוען רבן גמליאל?
3. מה בא סיפורו של רבי עקיבא להוכיח?
4. האם לדעתכם אדם הטובע בים נחשב מת, או שיש סיכוי שינצל? אילו אמצעים
הייתם מציעים לנקוט כדי להכריע את הסוגיה?

שאלות

1. מהי דעתו של הרמב"ם לגבי הטובע בים?
2. נסחו דילמה אישית מנקודת מבטה של אישה מעגונות
הצוללת דקר (כפוסט ברשת חברתית או בדומה לכך).

"ראוהו שנפל לים, אפילו טבע בים הגדול – אין מעידין עליו שמת, שמא יצא
במקום אחר; ואם נפל למים מקובצים, כגון בור או מערה, שעומד ורואה כל
סביביו, ושהה כדי שתצא נפשו ולא עלה – מעיד עליו שמת, ומשיאין את אשתו".

(רמב"ם, הלכות גירושין יג, טז)

היתר עגונות - הרב גורן

"לגבי כל אחד מהם יש בידינו עדות מיוחדת על מותם או על היותם פצועים קשה, ובתנאים ששררו בעת הטביעה ודרכי ההצלה, כל מי שלא נמשה והוחש לבית חולים ברור שמת בתוך המים, בתוך האנייה או על הסיפון".

(הרב שלמה גורן, משיב מלחמה)

הרב הצבאי הראשי, האלוף הרב שלמה גורן, ביקר בשיטת הצוללות ואף צלל בצוללת אח"י ליתן. באישורו הוצאו ב-1 ביולי 1968 תעודות פטירה לכל אנשי הצוות. הדבר נעשה כדי לאפשר לשאריהם לקבל פיצויים ממשרד הביטחון וכדי להסדיר את ענייני הירושה, אך על התעודות נכתב: "אישור זה אינו מהווה היתר עגונות". רק כשנה וחצי לאחר היעלמות הצוללת הותרו נשות אנשי הצוות מעגונותן, זאת לאחר פסק הלכה ארוך ומפורט, שבו, בין השאר, שלל הרב גורן את האפשרות שהצוללת נפגעה בידי כוח עוין.

הרב גורן הסיק, מתוך שיחות עם אנשי צוות האנייה, שכל הנעדרים נהרגו. במרץ 1969 הותרו כל עגונות דקר, על סמך כמה נימוקים:

- על פי ההלכה, מי שאובד במים שאין להם סוף אשתו לא תותר מעגינותה. על פי פסיקה מלפני 450 שנה דינו של טובע בתוך חדר כדינו של מי שטבע במים שיש להם סוף. הרב גורן קבע שהצוללת היא "חדר", ומכאן שהעגונות מותרות.
- לרב גורן היו גם נימוקים אזרחיים. הוא טען שהסטטיסטיקה מוכיחה שמספר הניצולים מצוללות אבודות הוא אפסי. מכאן שמותם של 69 אנשי הצוות, ובהם 16 הגברים הנשואים, הוא ודאי.
- הרב סבר גם שאין סיכוי שהצוללנים נלקחו בשבי מפני ש"אם הצוות של דקר או חלק ממנו היה בחיים במשך זמן כה רב, היה הדבר מגיע איך שהוא לידיעתנו או לידיעת מדינות ידידותיות אחרות".

שאלות

1. כיצד הוכיח הרב גורן את פסיקתו שנשות החיילים אינן עגונות?
2. אילו פרמטרים נוספים לקח הרב גורן בחשבון? אילו דברים היה אפשר לקחת בחשבון היום, עם ההתפתחות הטכנולוגית שבימינו?
3. להרחבה: באילו אמצעים טכנולוגיים השתמשו הרבנים בהתרת הנשים שבעליהן נעדרו במגדלי התאומים בניו יורק?

נספח 4 - משימה מסכמת

הרב גורן והתרת נשים עגונות

בין חמלה למחויבות הלכתית

לאחר העיון בסוגיית עגונות הצוללת דקר, ענו על השאלות הללו:

- האם אתם מכירים נשים עגונות?
 - מהי הסכנה הגדולה הטמונה בסוגיית הנשים העגונות?
 - אילו תחושות מעוררת בנו סוגיית העגונות?
 - כפרטים, מה בכוחנו לעשות למען נשים עגונות?
 - מה תפקידה של החברה ביחס לנשים עגונות?
 - מה התחדש או התחדד לכם לאחר הלימוד על הצוללת דקר ועל חלקו של הרב גורן בהתרת עגונות?
- היערכו להצגת תוצרי החשיבה שלכם במליאה.

"רבות בנות עשו חיל..." - על ייחודה של האשה היהודייה

לדמותה של הרבנית צפיה גורן

רציונל

אל מול האישה היהודייה ניצבים אתגרים לא פשוטים מבית ומחוץ. מצד אחד עליה לטפח את הזוגיות ולגדל ולחנך את ילדיה - פעולות הדורשות ממנה משאבים רבים והשקעה ניכרת של כוחות גוף ונפש, ומן הצד האחר, פעמים רבות יש לה כוחות וכישורים שאותם היא מבטאת בעשייה מחוץ לביתה.

הנשים כיום הן שותפות פעילות במערכת המשפט, בתחומי החינוך, התקשורת והרפואה וכן במערכות הפוליטיות והארגוניות. הן משלבות בניית עולם מקצועי משמעותי לצד טיפוח בית ומשפחה. אחת הנשים ששילבה בחייה בין שני מוקדים אלו היא הרבנית צפיה גורן.

עמדותיה של הרבנית ופועלה בתחומי עשייה רבים ומגוונים עשויים להיות עוגן של יציבות בתקופתנו רבת השינויים: "תפקידה של האשה היהודייה, אם המשפחה, הרעיה והמחנכת, להשפיע בדרכי נועם ובדוגמה עצמית של הליכות החיים לשיפור ושימור התא המשפחתי כמפתח וערובה להמשכיותו של העם היהודי" (מתוך הרצאה באנגלית שנתנה בפני פורום נשים יהודיות בין-לאומי, איר תשמ"ח, 1988).

מטרות

1. לבחון עם התלמידות את תחומי העשייה הנשית הדתית בחברה הישראלית
2. להכיר את דמותה של הרבנית הגורן כאישה-מנהיגה יהודייה
3. לאפשר לתלמידות לברר מהם הרווחים וההפסדים במערכות הבחירה הנשיות ולעמוד על המתחים הקיימים בעולמות העשייה הנשיים-דתיים
4. לאתר את המשאבים הקיימים בעולמן של התלמידות כנערות וכנשים דתיות לעתיד, שיאפשרו להן לצמוח ולהתמודד בעולם העשייה בחברה הישראלית

קהל היעד

תלמידות על-יסודי

עזרים

נספח 1: "פיה פתחה בחכמה", דף לימוד - עמדות ודעות מאת הרבנית צפיה

נספח 2: "רבות בנות", ארבעה כרטיסי סיפור - משימה על אודות הרבנית צפיה גורן

מהלך הפעילות

שלב א - מליאה: "פיה פתחה בחכמה"

המנחה ירשום על הלוח את המילים: "מעמד האישה היהודייה" במרכז "שמש אסוציאציות", ויבקש מן המשתתפות לשתף את המליאה באסוציאציות שלהן.

למנחה: מומלץ לבדל בצבעים שונים ערכים, תפקידים ותכונות, למשל -

ערכים: בית, משפחה, מימוש עצמי, קדושה, הצלחה, השכלה, קהילה, חסד

תפקידים: אימא, מורה, עיתונאית וכו'

תכונות: צניעות, אסרטיביות, יופי, כישרונות

המנחה יספר למשתתפות על אודות הרבנית צפיה גורן. מומלץ להשתמש במידע מתוך הפרק העוסק בקורות חייה.

המנחה יחלק למשתתפות את דף הלימוד "פיה פתחה בחכמה" (נספח 1) ויבקש מהן לעיין בו ולמצוא התייחסויות של הרבנית צפיה למושגים שעלו בשמש האסוציאציות.

שלב ב - קבוצתי: "רבות בנות"

המנחה יחלק את המשתתפות לארבע קבוצות וייתן לכל קבוצה כרטיס סיפור-משימה שונה.

שלב ג - מליאה

כל קבוצה תציג סיפור מעולמה של הרבנית, שבו באים לידי ביטוי התכונות והתפקידים שנכתבו על הלוח.

כל קבוצה תציין רווחים והפסדים במצבים של מתח בין הבית לחוץ בחייה של אישה.

כל קבוצה תציין את הכוחות והמשאבים המאפשרים בחירות שונות.

נספח 1

"פיה פתחה בחכמה"

בעולם הלא יהודי מעמדה של האישה הוא סימפטום לרמת האינטליגנציה וההתקדמות של העם. באותה המידה שהעם הוא פרימיטיבי האישה היא מושפלת, מעמדה נחות וככל שהעם מתורבת יותר מעמדה של האישה משתפר והולך. המהפכות החברתיות מביאות בעקבותיהן גם תנועות לשחרור האישה למיניהן, אשר אינן חולפות ליד החברה היהודית מבלי להשאיר עקבות וכך גם בקרבנו צף

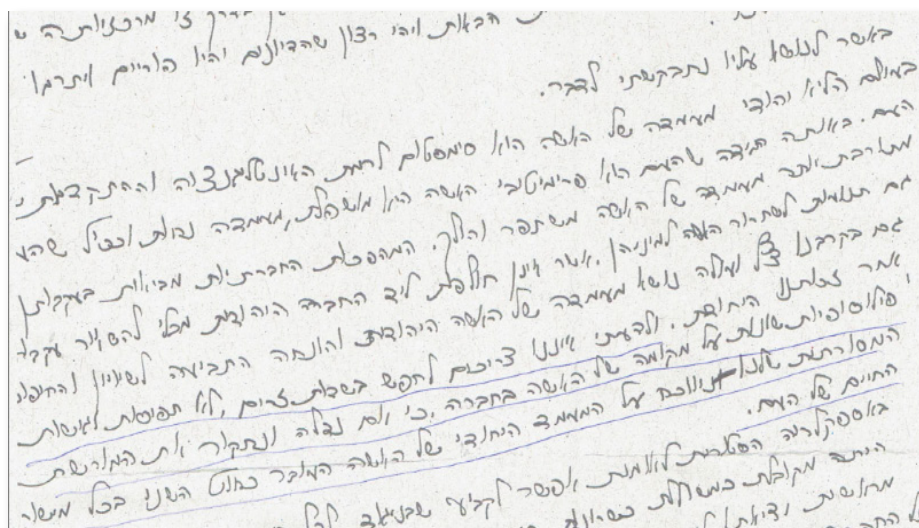

ועולה נושא מעמדה של האישה היהודית והונחה התביעה לשוויון והחיפוש אחר זכותנו הייחודית. ולדעתי איננו צריכים לחפש בשדות זרים, לא תפיסות וגישות פילוסופיות שונות על מקומה של האישה בחברה, כי אם נדלה ונחקר את המורשת המסורתית שלנו - ניווכח על המעמד הייחודי של האישה העובר כחוט השני בכל מישורי החיים של העם.

[...]

מראשית יציאתו של עם ישראל לזירה העולמית הופיעו הנשים היהודיות כמנהיגות וקובעות את אורח החיים של החברה:

אם האומה העברית שרה קבלה סמכות עליונה בהנחת היסוד של העם כאשר הקב"ה מחייב את אברהם: "כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה". גם בדור השני של אבות האומה הכוח הדומיננטי בניהול המשפחה וקביעת סולם הערכים של החיים לעתיד - הייתה רבקה, אשר בכוח הבנה זו כיוונה את דרכי ההתפתחות של העם העברי.

גם בתקופת העבדות המפרכת במצרים עמד לזכותו של עם ישראל כוחן של המיילדות העבריות, ועל כך אמרו חז"ל: "בזכות נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו אבותינו ממצרים". גם בעת ההתדרדרות הרוחנית הגדולה של עם ישראל במדבר במעשה חטא העגל, לא היו נשות ישראל שותפות להתדרדרות זו. בנות ישראל אף היו הראשונות להתנדב לתרומה לבניין המשכן. ובעוד הגברים דורשים "נתנה ראש ונשובה מצרימה", באות בנות צלפחד ומבקשות: "תנה לנו אחזה בתוך אחי אבינו". אכן שיעור קומתן של נשות ישראל בימי קדם, האחריות ההדדית שלהן ואחריותן לדורות הבאים הביאו אותן לעמוד כחומה בצורה כנגד כל מכשול רוחני ומעשי. קו זה של מנהיגות נשית מתגלה גם בתקופת השופטים, אז קמה לעם ישראל מנהיגה בדמותה של דבורה הנביאה. מעמדן של נשים בתקופות קדומות של העם היהודי הנו מעל ומעבר למה שהיה מקובל בחיי עמים אחרים בתקופות מקבילות.

בשיר השירים נכתב: "פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה". האישה היהודייה לומדת ומלמדת, מקבלת ומוסרת את תורת החסד של עם ישראל. זוהי תורה שבעל פה שעוברת מאם לבת, כאשר הבנות נאמנות למורשת המשפחה היהודית. לאורך הדורות האישה היהודייה הוכיחה את עצמה ברמה המוסרית, ביכולתה האינדיבידואלית, ובמידת האחריות והערבות ההדדית שלה, הן ביחס למשפחה והן ביחס לאומה כולה.

בתקופתנו, תקופה של שינויים ומשברים, תפקידה של האישה היהודייה, אם המשפחה, הרעיה והמחנכת, להשפיע בדרכי נועם ובדוגמה עצמית של הליכות החיים לשיפור ושימור התא המשפחתי כמפתח וערובה להמשכיותו של העם היהודי.

תקציר ושכתוב הרצאה באנגלית
שהרצתה בפני פורום נשים יהודיות בין-לאומי, אייר תשמ"ח, 1988

"הימים האהובים עליי ביותר במהלך השנה היו ימי חול המועד סוכות ופסח. בימים אלה היינו נוסעות לביתם של סבא וסבתא בירושלים ומבלות אתם ימים שלמים. תמיד היה שמח ומעניין. בסוכות היינו עוזרות לסבתא להגיש כיבוד לבאי הסוכה. כילדים, ידענו שבאים לסבא אנשים מפורסמים מכל העולם, אנשים שזיהינו מהחדשות - ראשי ממשלה, שרים, רבנים וגדולים אחרים, אך הדבר היה טבעי בעינינו. סבתא תמיד הקפידה להציג אותנו בפני המכובדים ועודדה אותנו להחליף עמם מילים.

כן נהגנו להתלוות לסבא וסבתא בביקורם בסוכתו של הרב עובדיה יוסף והרבנית. התלוונו אל סבא וסבתא למעמדים רשמיים, קבלות פנים, מעמד הקהל בכותל ועוד וישבנו עמם ליד שולחן הכבוד.

בימים שבהם ביקרנו אצל סבא וסבתא, הם לא נתנו לנו לבזבז רגע. מן הרגע שהתעוררנו ועד לשעת לילה מאוחרת (הרבה מעבר למה שהיה מותר לנו בבית...) כל רגע היה מנוצל לפעילות ולכיף. פעם טיול לים המלח, פעם אחרת ליריחו, לגן החיות התנ"כי (הישן). לקניות בשק"ם, ותמיד תמיד הסתיים הטיול סמוך למקום שבו נמצאת כיום טיילת תלפיות. באותן השנים המקום היה טבעי, מעין יער עם מעט ספסלים. היינו מגיעים לשם עם סבא וסבתא לעת ערב ונהנים מהרוח הטובה. 'א-מחיה' בלשונם..."

(עינת ישפה, נכדת הרב והרבנית, פסיכולוגית)

"הרבה פעמים אמרה - לי בכל אופן - שאשה צריכה שיהיו לה חיים משלה, לפרנס, שלא תהיה תלויה באף אחד, שיהיה לה מקצוע, שתגשים את עצמה. אני לא חושבת שהתחרטה על החיים שלה. גם דברים השתנו מאז. או היו כאלה שחינכו בת ללמוד ולהתחתן עם בן תורה וללדת ילדים. אצלנו בחיים לא העלו את זה על הדעת כי היה ברור שאשה צריכה להגשים את עצמה. לדעתי, היא מימשה את הפוטנציאל שלה, היה לה סיפוק מעל ומעבר. היא הייתה אשה אהובה על כולם. יש לה ארבע חברות מפעם שהיו מתקשרות אחת לשנייה כל יום, והן מספרות לנו כמה הן מתגעגעות אליה. אמרו לנו שהיה להן כבוד להיות חברות שלה, כי היא הייתה מיוחדת. היא הייתה אשת קריירה בלי לומר מילה על זה. היא מעולם לא עבדה, הכל היה בהתנדבות, לא על מנת לקבל פרס. אך מה שהיא עשתה בעצמה, אנשים עושים בעשר עבודות אחרות."

מתוך כתבה: הדר רביד, "סוף עידן",
הצופה, כ"ד באייר תשס"ח, 27.6.2008

"אתה גותן שמות לדברים, אני לא יודעת אם זו מילה נכונה", אומרת תחיה, "באותם ימים, כידוע, מושג הפמיניזם לא היה מפותח כמו היום. אבל אני יכולה לומר שהיא הייתה מה שקוראים אשה משוחררת. מה שהיא חשבה שצריך לעשות היא עשתה. זה היה ייחודי באותה תקופה. היא בעצמה לא עבדה, כמו נשים דתיות רבות בשנות החמישים, אבל עסקה בעסקי ציבור. לא היה רגע שלא היית נכנס לבית ולא ראית אותה יושבת עם מישהו או מדברת בטלפון".

"היא לא הייתה אשה של מאבקים", מוסיפה דרורית, "היא חרשה את החריש שלה בשקט ועמוק מאוד. היא עסקה במיליון ואחד דברים, ונגעה בכל דבר - בחינוך, בבריאות הנפש, ממש נתנה לאנשים במצוקה טיפול אישי פרטני".

"בבית ילדותה של אמי דברו עברית בלבד, מתוך עיקרון. אף על פי שאביה, הרב הנזיר, דיבר שבע שפות על בוריין, הוא הקפיד להשתמש אך ורק בלשון הקודש.

למרות שגדלה על טהרת העברית, לאימא היה כשרון מיוחד לשפות. יידיש היא למדה מסבא ר' אברהם גורונצ'יק שחי עמנו בביתנו עד לפטירתו; גרמנית, זה הרי דומה ליידיש...; ספרדית למדה משכנים בבניין שעלו מאורוגוואי; אנגלית היא למדה קצת בבית הספר וזה הספיק לה כדי לנאום נאומים באנגלית בפני קהלים גדולים.

אימא התלוותה אל אבא בנסיעותיו בעולם, וכן נסעה מתוקף תפקידה כנשיאה עולמית של 'אמונה'. בכל עיר וארץ שאלה הגיעה הצליחה ליצור קשר חם ותקשורת טובה עם נשות ואנשי הקהילה המקומית, בזכות אישיותה החמה והלבבית ובזכות כישרונה הטבעי לשפות. בכל מקום נהגו לשבח את אימא על המבטא הטוב שלה בשפת המקום."

(הבת ד"ר דרורית תמרי, פסיכולוגית)

"במטבחה של סבתא תמיד עבדו נשים רבות שלאורך השנים אנחנו, הנכדים, חשבנו שהן בנות משפחה. נשים אלה היו מגיעות באמצע השבוע אך במיוחד בימי שישי, ערבי חג וחגים כמו יום העצמאות ופורים. הן היו עוזרות לסבתא לבשל, לקצוץ ירקות ולהכין את המטעמים שהכינה, ועל כולן הייתה מנצחת ברוח נעימה וטובה. מעולם לא ידענו מה הקשר המשפחתי או בכלל. חלקן אף נשארו עמנו לעתים לסעוד את סעודת החג.

רק כעבור שנים רבות התחלנו להבין שמדובר בנשים בודדות, חלקן עריריות וקשות יום. במהלך השנים סבתא אספה אל ביתה את הנשים הללו וקירבה אותן אל משפחתנו. פעם, כשכבר בגרתי, שאלתי את סבתא בדבר הנשים האלה, והיא השיבה שהכי קל עבורה היה לתת להן כסף כ'צדקה' ולשלח אותן לדרכן - הן היו שמחות ומצפונה היה נקי. אך לאן הן תחזורנה? כך הן מרגישות חלק מהמשפחה, ולא חשות כמקבצות נדבה אלא מקבלות שכר עבור עבודה מכובדת".

(עינת ישפה, נכדת הרב והרבנית, פסיכולוגית)

שאלות בעקבות הסיפור

1. מה היו הבחירות של הרבנית גורן? מה היו הדילמות שניצבו בפניה?
2. אילו תכונות וערכים העולים מן הסיפור יכולים ללמד אותנו על דמותה של הרבנית צפיה גורן?
3. א. לו נדרשתן למשימות כגון אלו המתוארות בסיפור על אודות הרבנית:
 - האם הייתן בוחרות בחירה דומה?
 - מה היה עשוי לאפשר לכן כוחות ומשאבים כדי לבחור בחירה דומה לבחירתה של הרבנית?
- ב. ציינו כמה רווחים העשויים לצמוח בעקבות בחירותיה של הרבנית. ציינו כמה הפסדים העלולים להיגרם בעקבות בחירותיה של הרבנית.
4. האם סיפור זה מזכיר לכן בחירה דומה, שנתקלתן בה או שמעתן עליה?

"פ' הייתה אשה חירשת, סכיזופרנית וערירית, ככל הנראה ניצולת שואה שלא נותר זכר ממשפחתה. מעולם לא ידענו איך הכירה את סבתא, אך מאז ומתמיד הייתה חלק מנוף ביתם של סבא וסבתא.

בניגוד לנשים האחרות במטבחה של סבתא, את פ' לא היה קל להכיל. ראשית, מכיוון שלא שמעה, ולכן גם דיבורה לא היה ברור והיה קשה מאוד לתקשר אתה. מעבר לכך, ככל הנראה על רקע מחלת נפש שעמה התמודדה, היא הייתה נתונה למצבי רוח סוערים. בני המשפחה לעתים איבדו את סבלנותם כלפיה, אך לא סבתא. סבתא הייתה אשה רגועה ורק לעתים נדירות שמעתי אותה מרימה את קולה. אחת הפעמים היחידות שבהן שמעתי את סבתא מרימה את קולה הייתה כאשר אחד מבני המשפחה כינה את פ', שלא בפניה כמובן, 'החירשת'. סבתא עצרה את מה שעשתה באותו הרגע, הישרה את מבטה, הרימה את קולה על אותו בן משפחה ואמרה: 'לא לקרוא לה ככה! לא מכנים אדם בנכותו'. מאז היה מהדהד באוזניי המשפט הזה כמנטרה במפגשים שהיו לי לאורך השנים עם אנשים המתמודדים עם נכויות שונות.

כעבור שנים, פ' חלתה ונפטרה. התברר שאכן מדובר באישה בודדה בעולם, שלה רק בן משפחה רחוק הגר בארה"ב. כאשר סבתא הבינה שלא יהיה מניין גברים בלוויה ולא יהיה מי שיאמר על קברה קדיש, היא גייסה מיד את כל גברי המשפחה. הלוויה התקיימה באמצע היום, כך שכל בני המשפחה עזבו את עבודתם כדי להשתתף בה - חתן אחד היה עובד בכיר בבנק, אחר רופא בכיר בבית חולים, כמה עורכי דין ועוד. כולם התגייסו בעקבות הצו של סבתא לקיים חסד של אמת".

(עינת ישפה, נכדת הרב והרבנית, פסיכולוגית)

שאלות בעקבות הסיפור

1. מה היו הבחירות של הרבנית גורן? מה היו הדילמות שניצבו בפניה?
2. אילו תכונות וערכים העולים מן הסיפור יכולים ללמד אותנו על דמותה של הרבנית צפיה גורן?
3. א. לו נדרשתן למשימות כגון אלו המתוארות בסיפור על אודות הרבנית:
 - האם הייתן בוחרות בחירה דומה?
 - מה היה עשוי לאפשר לכן כוחות ומשאבים כדי לבחור בחירה דומה לבחירתה של הרבנית?
- ב. ציינו כמה רווחים העשויים לצמוח בעקבות בחירותיה של הרבנית. ציינו כמה הפסדים העלולים להיגרם בעקבות בחירותיה של הרבנית.
4. האם סיפור זה מזכיר לכן בחירה דומה, שנתקלתן בה או שמעתן עליה?

"כילדות קטנות, וגם כנערות, היינו מתלוות אל סבתא בפעילויות השונות שלה. כמו סבא, כך גם סבתא לא עשתה אבחנה בין פעילותה הציבורית והאישית. היינו יכולות להתחיל את הבוקר במפגש נשים בסניף 'אמונה', להמשיך את היום בקניות, בטיול ועוד.

אנשים רבים הכירו את סבתא וזיהו אותה, גם כאשר לא הייתה ב'תפקיד רשמי' אלא סתם 'סבתא' שלנו. לעתים קרובות ימי הכיף שלנו היו נקטעים בשל מפגשים כאלה, כאשר אדם לא מוכר היה פונה לסבתא ומספר לה על תלאותיו וצרותיו ומבקש עזרה. סבתא תמיד הייתה נעצרת, מבקשת את סליחתנו ומקשיבה לפונה; תמיד ברוגע, עם חיוך ובסבר פנים יפות.

פעם פקעה סבלנותי, ומתוך תסכול שאלתי את סבתא למה האנשים הפונים אליה אינם יכולים לכבד את העובדה שהיא כעת 'לא בתפקיד' וכעת היא 'שלונו'. סבתא ענתה לי שלדעתה, אנשים מבינים שכעת היא ב'זמן פרטי', ואם הם בכל זאת פנו אליה, משמע שהם נמצאים במצוקה, וכשאדם במצוקה לא משיבים פניו ריקם. לכן היא מקפידה לא רק להאזין ולהשתדל לעזור, אלא לעשות זאת בסבר פנים יפות ובלי לשדר לו שהוא מטריד אותה. משפט זה נותר בי כמעין צוואה לא רשמית של סבתא, ועד היום אני מקפידה מאוד ללכת בדרכה זו".

(עינת ישפה, נכדת הרב והרבנית, פסיכולוגית)

שאלות בעקבות הסיפור

- מה היו הבחירות של הרבנית גורן? מה היו הדילמות שניצבו בפניה?
- אילו תכונות וערכים העולים מן הסיפור יכולים ללמד אותנו על דמותה של הרבנית צפייא גורן?
- א. לו נדרשתן למשימות כגון אלו המתוארות בסיפור על אודות הרבנית:
 - האם הייתן בוחרות בחירה דומה?
 - מה היה עשוי לאפשר לכן כוחות ומשאבים כדי לבחור בחירה דומה לבחירתה של הרבנית?
- ב. ציינו כמה רווחים העשויים לצמוח בעקבות בחירותיה של הרבנית. ציינו כמה הפסדים העלולים להיגרם בעקבות בחירותיה של הרבנית.
- האם סיפור זה מזכיר לכן בחירה דומה, שנתקלתן בה או שמעתן עליה?

"במשך כל השנים הייתה אימא עסוקה כפעילה וכמנהיגה, בהתנדבות וללא קבלת תמורה כלשהי, בעסקי ציבור נרחבים.

אימא הקימה מסגרות חינוך לילדים טעוני טיפוח וחסרי עוגן משפחתי חזק. במקביל ארגנה חוגי נשים בכל רחבי הארץ והעולם ורתמה אותן לפעילות חינוכית וחברתית לנזקקים. כמו כן עסקה בפעילויות כגון הקמת מסגרות חינוך בסיסי של קריאה, כתיבה ולימודי ליבה ועוד.

אימא הייתה חברה במועצת ארגוני נשים ונציגה בפורומים בין-לאומיים לנשים, נשיאה ארצית של ארגון 'אמונה', ואחר כך נשיאה עולמית של הארגון. אימא נהגה להעביר הרצאות ושיעורים בפני קהלים שונים במגוון נושאים חינוכיים וערכיים. כל זאת עשתה אימא לצד תפקידיה הרבים כאשת הרב הראשי לישראל. זאת ועוד, אימא הייתה עבורנו אם מסורה ומשמעותית, ונוסף על מגוון עיסוקיה הרבים הצליחה לתת סיוע ואוזן קשבת לכל נזקק שהגיע לביתה.

אשת קריירה? אישה עובדת? - אימא מעולם לא הגדירה עצמה ולא ראתה עצמה כך. ובכל זאת, המסר של אימא היה ברור: 'אישה צריכה להיות עצמאית, אישה חייבת לממש את עצמה, ללמוד, להתפתח, להביע דעתה, ליוזם, להשפיע. אך יחד עם זאת, גם לזכור תמיד את אחריותה למשפחתה וגם לנצל את כישורנותה ויכולותיה למען הכלל ועזרה לזולת'."

(הבת, תחיה שפירא, שופטת)

שאלות בעקבות הסיפור

- מה היו הבחירות של הרבנית גורן? מה היו הדילמות שניצבו בפניה?
- אילו תכונות וערכים העולים מן הסיפור יכולים ללמד אותנו על דמותה של הרבנית צפייא גורן?
- א. לו נדרשתן למשימות כגון אלו המתוארות בסיפור על אודות הרבנית:
 - האם הייתן בוחרות בחירה דומה?
 - מה היה עשוי לאפשר לכן כוחות ומשאבים כדי לבחור בחירה דומה לבחירתה של הרבנית?
- ב. ציינו כמה רווחים העשויים לצמוח בעקבות בחירותיה של הרבנית. ציינו כמה הפסדים העלולים להיגרם בעקבות בחירותיה של הרבנית.
- האם סיפור זה מזכיר לכן בחירה דומה, שנתקלתן בה או שמעתן עליה?

על כפיו יביא...

לקראת שירות משמעותי ואקטיביסטי לאור ערכי חיו של הרב גורן

רציונל

כחלק מ"חזון החמ"ד מחולל מציאות", אנו חפצים להעמיק את הקשר בין אדם לארצו ולמדינתו ובין אדם לעמו. אנו שואפים לחנך את תלמידינו לאהבת הארץ, להכרה בערכה הרוחני, הלאומי וההיסטורי של מדינת ישראל, לאחריות לעתיד המדינה ולנכונות לפעול למענה. אנו מחנכים לאהבת כלל ישראל, לאחריות אישית ולמעורבות חברתית.

אנו מבקשים למלא את תרמיל הערכים של תלמידינו כך שכשיעמדו על מפתן בית הספר ופניהם קדימה אל עבר העתיד, הם יחתרו להביא לידי ביטוי מעשי את כל הערכים שאליהם התחנכו; הם ישאפו לשירות שירות משמעותי ולהטביע חותם; הם יצאו לחולל מציאות כשערכי חזון החמ"ד באמתחתם.

אנו מנחילים לתלמידינו את ערכי חזון החמ"ד באופנים שונים, בין היתר על ידי מפגש עם דמויות מופת המייצגות את הערכים הללו ומהוות סמל למימושם בחיי המעשה. רבים מהערכים הללו מוארים ומודגשים דרך עיון ולימוד במסכת חיו ובהגותו של הרב שלמה גורן, אשר כיהן כרב הראשון של צה"ל ולאחר מכן כרב העיר תל אביב-יפו וכרבה הראשי האשכנזי של ישראל: אהבת הארץ, תחושת האחריות האישית לעתידה של המדינה, הנכונות הבלתי מתפשרת לפעול למענה ולמען עם ישראל, כמו גם ערכו של לימוד תורה, מחויבות לתורה ולהלכה ותפיסה של תורת חיים המוצאת את ביטוייה בתחומי החיים השונים.

הטרות

1. להכיר למשתתפים את תרומתו הייחודית של הרב גורן לעיצוב דמותו של צה"ל
2. לעמוד על הערכים שהובילו את הרב גורן ולעודד את התלמידים לאמץ ערכים אלה

קהל יעד

כיתות י"א-י"ב

עזרים

- השיר "על כפיו יביא", מילים: יורם טהרלב, לחן: יאיר רוזנבלום, ביצוע: יהורם גאון
- נספח 1: דף מובאות מדברי הרב שלמה גורן ושאלות לדיון
- נספח 2: קטעים מתוך הספר **בעוז ותעצומות**, בעריכת אבי רט, הוצאת ידיעות ספרים

מהלך ההפעלה

שלב א - אישי

- המנחה יחלק למשתתפים דף עם המובאות והשאלות לדיון (נספח 1), ויבקש מהם לענות על השאלות.

שלב ב - במליאה

- המנחה יבקש מהמשתתפים לשתף את חבריהם בתשובותיהם. לאחר מכן ישוחח עמם על תפיסתו של הרב גורן, אשר ראה בהקמתם וכינונם של מדינת ישראל וצבא ההגנה לישראל שלב בהתגשמות חזון הנביאים, ועל ההשפעה שהייתה לתפיסה זו על האופן שבו התייחס למדינת ישראל בכלל, ולצבא ההגנה לישראל ולשירות בו בפרט.
- המנחה יזמין את המשתתפים לבחון את יחסם לתפיסה זו ביציאתם לשירות העם והמדינה.

שלב ג - במליאה

- המנחה ישמיע את השיר "על כפיו יביא", וישאל את המשתתפים מה ההבדל בין הדמויות השונות בשיר, מה הגישות שהן מייצגות ועם איזו מהגישות הללו הם מזדהים.

המנחה ישוחח עם המשתתפים על העובדה שהנגר והסנדלר אינם עושים דבר, רק יושבים ומצפים לאליהו הנביא שיבשר על בוא הגאולה. לעומתם, הדמות השלישית היא דמות אקטיבית - לצד החלום והציפייה לגאולה, היא פועלת להגשמת החלום ולקירוב הגאולה באמצעות מימוש שליחותה ותפקידה.

שלב ד - במליאה

- המנחה יתלה על הלוח שלושה קטעים מתוך הספר "בעוז ותעצומות", האוטוביוגרפיה של הרב גורן (נספח 2), ויבקש מהמשתתפים למצוא קווי דמיון בין דמותו וגישתו של בונה העיר שבשיר לדמותו וגישתו של הרב גורן, כפי שהיא מצטיירת מתוך הקטעים. המנחה ישוחח עם המשתתפים על הביטוי המעשי שנתן הרב גורן בחייו ובעשייה הציבורית שלו לתפיסתו, כפי שהיא עולה מדף המובאות, ועל בחירותיו העקביות המשקפות את נחישותו להיות שותף פעיל בשירות העם והארץ.
- המנחה ישאל את המשתתפים כיצד לדעתם המאפיינים הללו יכולים לבוא לידי ביטוי בשיקולים ובהחלטות שלהם לקראת שירות.

המנחה יציין בפני המשתתפים שסיום הלימודים בין כותלי בית הספר הוא למעשה מעבר משלב של רכישת ידע, ערכים וכלים לשלב של עשייה אקטיבית, של מימוש הערכים שאליהם התחנכו. השירות הוא התחנה הראשונה המאפשרת להם לממש את כוחותיהם ולהביא את הערכים שלאורם התחנכו לידי ביטוי מעשי. דמותו של הרב גורן מהווה מקור השראה ליישום של ערכים נשגבים אלו בחיי המעשה.

במלחמת ששת הימים, כאשר ראינו עין בעין את נסי ה' ונפלאותיו, כאשר שחררנו את עיר האלוקים ומקום מקדשנו ושריד תפארתנו, החלה נבואתו של יחזקאל להתגשם, בהתקדש שם שמים ושם ישראל לעיני עמים רבים בעולם ובהיקבץ נידחי ישראל [...] הייתה בזה משום אתחלתא של תהליך הגאולה, עד אשר נזכה לגאולה השלמה במהרה בימינו.

(הרב גורן, "מצוות קידוש השם לעיני הגויים לאור ההלכה", **משנת המדינה**, בעריכת ישראל תמר, ירושלים 1999, עמ' 390)

- מה המשמעות שמייחס הרב גורן בדבריו לשחרור העיר העתיקה והר הבית?
- מה משמעות הביטוי "אתחלתא של תהליך הגאולה" לפי דעתך?

האורות הגדולים - אורות ישראל - המאירים את רמת הגולן [...] מעידים על פעמי הגאולה השלמה הנשמעים היטב במדינתנו [...] תחושת הגאולה והפדות חייבת לעורר בעם תנועה גדולה של שיבה אל מעיינות הרוח, כדי להתכונן כראוי לקראת התגשמותו המלאה של חזון נביאי ישראל.

(מתוך "פעמי הגאולה השלמה נשמעים בארצנו בגבולותיה החדשים", **הצופה**, 7.9.1967, עמ' 1)

- לדעת הרב גורן, מהו התנאי להתגשמות חזון נביאי ישראל?

קיימת סמכות ואפשרות על פי התורה לכונן מדינה עצמאית בארץ ישראל [...] אלא שכל מדינה כזאת יכולה בסופו של דבר, על ידי התקדמות ותכנון מושלם על פי התורה להיות שלב ראשוני מכריע להגשמת החזון המשיחי של נביאי ישראל, בתקופה המשיחית. הדבר תלוי בהתנהגותה ובאורח חייה של המדינה וראשיה ובהצלחותיה בקביעת המשימות הלאומיות והדתיות.

(הרב גורן, "מדינת ישראל כשלב בחזון נביאי ישראל", **מחניים** מה, 1960, עמ' 8-11)

- מה משמעות המשפט האחרון בדברי הרב לפי דעתך?
- איזו תביעה עולה מן הדברים כלפי המדינה וראשיה?
- כיצד לדעתך ניתן לממש את התביעה הזו במישור הלאומי?
- האם לדעתך יש לתביעה זו גם השלכות למישור האישי, הפרטי? אם כן, מה הן?

נספח 2

הימים ימי תחילת מלחמת השחרור בירושלים. הרב גורן מספר:

"בכל בוקר ראיתי מאות מגויסים הולכים ותופסים עמדות על הגבולות שלנו [...] יהודים מבוגרים וצעירים הלכו, ואני חשבתי לעצמי שהם הולכים להגן על חיינו ומוסרים את נפשם, ואילו אני יושב וכותב ספרים. חשבתי לעצמי - איזו הצדקה יש לי, אדם צעיר, שאחרים יגנו עליי? וכי יש בדבר הזה צדק? [...] שאחרים יגנו עליי? הספק התחיל לכרסם בי".

(אבי רט [עורך] [2013], **בעוז ותעצומות**, תל אביב: ידיעות אחרונות, ספרי חמד, עמ' 100)

הימים ימי תחילת מלחמת השחרור בירושלים. לרב גורן ולרבנית צפיה תינוקת רכה בבית. הרב גורן מספר על הדברים שאמר לאשתו:

"תדעי לך שאני לא יכול לשבת בבית. אני לא יכול לסבול שאחרים יגנו עליי. אני חייב להתגייס ולהשתתף בהגנת ירושלים. אני גר בירושלים וזהו חובתי להשתתף בהגנת העיר".

(אבי רט [עורך] [2013], **בעוז ותעצומות**, תל אביב: ידיעות אחרונות, ספרי חמד, עמ' 102)

הימים ימי תחילת מלחמת השחרור בירושלים. הרב גורן מספר:

"באתי למפקדת 'ההגנה' בירושלים, שם הוציאו את צווי הגיוס [...] אמרו לי: 'אתה רב, אתה יכול שלא להתגייס'. אמרתי להם: 'רב היום... רב מחר... אני אהיה רב אחרי המלחמה, אחרי שנשחרר את הארץ. היום אני לא רב - אני צריך לריב את הריב של עם ישראל בארץ נגד הפלישה של מדינות ערב. הרב את ריבנו והדן את דיננו'".

(אבי רט [עורך] [2013], **בעוז ותעצומות**, תל אביב: ידיעות אחרונות, ספרי חמד, עמ' 102)

"הלכות צבא"

לאור ערכי חייו של הרב גורן

רציונל

השירות הצבאי מזמן לנוער הדתי אתגרים והתמודדויות מסוגים שונים. תהליך הכנה מיטבי לקראת השירות יכול מתן מידע בנוגע לאתגרים הצפויים ויספק כלים להתמודדות אתם בזמן אמת. זאת תוך המשך בניית הזהות הציונית-דתית לאור ערכי חזון החמ"ד ולאור הגותו ופועלו של הרב גורן.

הרב גורן התמנה לרב הצבאי הראשון בצה"ל ושימש בתפקיד זה במשך כשני עשורים. מתוקף תפקידו זה נדרש לתת מענה ראשון מסוגו לסוגיות רבות שקשורות ל"הלכות צבא", סוגיות שלא נדרשו אליהן קודם לכן משום שבמשך אלפיים שנה לא הייתה ריבונות יהודית ולא היה צבא יהודי.

ראש הממשלה המנוח יצחק רבין היטיב לתאר את פועלו והתנהלותו של הרב גורן: "אזכור את הרב גורן כמי שהניח את יסודותיה של הרבנות הראשית וכמי שהיה ראש וראשון למחדשי ההלכה הדתית בתחום הצבאי. הרב גורן ידע לשלב את צרכיה הדחופים של מערכת הביטחון עם צווי התורה. הוא לא רק חידש הלכות, אלא היה גם שותף לשעות הקשות ולשעות היפות של לוחמי צה"ל. תמיד היה עם הכוחות הלוחמים במקומות המסוכנים ביותר". (מתוך כתבתו של א' אייכנר במעריב, כ"ב במרחשוון תשנ"ה)

מטרות

1. להעמיק את ההיכרות עם פועלו של הרב גורן ולעסוק בתרומתו לעיצוב דמותו של צה"ל לאור ערכי תורת ישראל
2. להתבונן באופן ההתמודדות של הרב גורן עם הסוגיות שבנקודות ההשקפה בין העולם הצבאי לתורת ישראל, כצידה לדרך לקראת התמודדויות דומות של המשתתפים במהלך השירות הצבאי

קהל יעד

כיתות י"א-י"ב

מהלך הפעילות

שלב א - בקבוצות

- המנחה יחלק את המשתתפים לקבוצות של 3-4 משתתפים.
- כל קבוצה תקבל כרטיס מידע ותתבקש לקרוא אותו ולהתייחס לשאלות שבו.

שלב ב - במליאה

- המנחה יבקש מחברי הקבוצות להציג את עיקרי המידע שקראו על אודות הרב גורן ולשתף את חבריהם בתשובותיהם לשאלות שקיבלו.

שלב ג - במליאה

- המנחה יסכם את הנקודות שעלו במליאה ויצג את הסוגיות השונות שעמדו לפתחו של הרב גורן ואת דרך התמודדותו עם סוגיות אלו - בהקשר של תפיסת עולם ציונית-דתית.
- המנחה ישאל את המשתתפים כיצד ההיכרות עם האופן שבו התמודד הרב גורן עם אתגרים מורכבים, הקשורים לנקודות ההשקה שבין העולם הצבאי לתורת ישראל, עשויה לסייע להם בהתמודדות עם סוגיות כאלה במהלך שירותם הצבאי.

עזרים

נספח 1:

8 כרטיסי מידע על הרב גורן ושאלות לעבודה קבוצתית

(1)

עם ראשית מלחמת העצמאות, החליט הרב גורן לעזוב את ארגון הלח"י ולהצטרף חזרה ל"הגנה", בשל דעתו כי בשלב זה מוטלת חובה על כל הארגונים להתאחד כנגד האויב הערבי. הרב גורן היה יכול לקבל פטור מגיוס עקב היותו רב, אך הוא סירב לפטור והתנדב להצטרף לכוחות הלוחמים. בלחימה העירונית בירושלים, שימש הרב צלף. במהלך חורף 1948, הציעו הרב הרצוג והרב מימון לרב גורן, על דעת ראש הממשלה דאז בן גוריון, להתמנות לתפקיד הרב הראשי של הצבא העברי. הרב גורן סירב משום שלא היה מעוניין בקריירה צבאית. הרבנים הראשיים ועמם הרב מימון ודוד שאלתיאל, מפקד הצבא בירושלים, הפצירו בו לקבל את המינוי. לבסוף התרצה הרב גורן לקבל את המינוי בתנאי שיתאפשר לו להמשיך להשתתף בפעילות הלחימה.

(מעובד מתוך ויקיפדיה, האנציקלופדיה החופשית, ערך **שלמה גורן**)

1. אילו תכונות, עמדות וערכים באים לידי ביטוי בקטע זה?
2. כיצד סייעו תכונות, עמדות וערכים אלו לרב גורן בהחלטות ובהתמודדויות שעמדו לפתחו?
3. להערכתכם, מהי חשיבותם של תכונות, עמדות וערכים אלה בשירות הצבאי?

(2)

על רקע המחסור במזון בירושלים בתקופת מלחמת העצמאות, נקלע הרב גורן לסכסוך חריף בעניין הקצאת מלאי מצות שהיה בעיר. בעוד המושל הצבאי של ירושלים ייעד את המצות לאזרחים, ולחיילים את מלאי החמץ, הרב גורן דרש להקצות את המצות לחיילים. הרב גורן, בסיוע חיילים, פרץ למפעל המצות והעביר את המצות למטה הפלמ"ח בשכונת בית הכרם.

סכסוך נוסף התגלע בין הרב למושל על שימוש בבשר משומר לא כשר שהיה בירושלים בכמויות גדולות מעודפי הצבא הבריטי. המושל רצה להשתמש בבשר הלא כשר לצורך הצבא, אך הרב גורן התנגד לכך (כל זמן שהיה מזון זמין אחר לצבא) והציע לספק בשר זה לפצועים שהיו מאושפזים בבתי חולים ולקשישים.

(מעובד מתוך ויקיפדיה, האנציקלופדיה החופשית, ערך **שלמה גורן**)

1. אילו תכונות, עמדות וערכים באים לידי ביטוי בקטע זה?
2. כיצד סייעו תכונות, עמדות וערכים אלו לרב גורן בהחלטות ובהתמודדויות שעמדו לפתחו?
3. להערכתכם, מהי חשיבותם של תכונות, עמדות וערכים אלה בשירות הצבאי?

(5)

"העם היהודי הוא עם במידה שהוא נאמן לתורתו [...] העם היהודי לא יצר את תורת ישראל, אלא הוא תוצאה של קיומה של התורה, של ההכרח המטפיסי להגשים את הערכים הגלומים במסור הנביאים, בחזון התורה ובחזון האנושות. עבורי חינוך ליהדות פירושו ליהדות מעשית, יהדות של קיום מצוות, אין יהדות בלב, אינני מאמין ביהדות בלב".

(מתוך הרצאה שנתן הרב גורן ביום כ' באלול ה'תשכ"ו [5 בספטמבר 1966] בדיון פומבי בהיכל התרבות בתל אביב, פורסם ב**מחניים** קיג [ה'תשכ"ז], עמוד ו'. מתוך ויקיציטוט)

1. אילו תכונות, עמדות וערכים באים לידי ביטוי בקטע זה?
2. כיצד סייעו תכונות, עמדות וערכים אלו לרב גורן בהחלטות ובהתמודדויות שעמדו לפתחו?
3. להערכתכם, מהי חשיבותם של תכונות, עמדות וערכים אלה בשירות הצבאי?

(3)

נושא אחר שאליו נדרש הרב גורן באותה תקופה היה נושא חילול שבת לצורך ייצור תחמושת לצבא ולצורך הכנת ביצורים. באחד מימי שישי, נקרא הרב גורן בדחיפות למפקדת הצבא בירושלים, שם הודיעו כי התקבלה ידיעה מודיעינית על כך שהלגיון הירדני מתכוון לכבוש את ירושלים בעזרת טנקים בבוקר השבת. מניעת הכיבוש הצריכה חפירת תעלות נ"ט בליל שבת, והכוח הזמין לביצועה היה בעיקר בני ישיבות. הרב גורן נתבקש לרתום את בני הישיבות למטרה זו. הרב גורן שכנע את הרב הרצוג לחתום על הצורך במעשה זה. בערב שבת, עבר הרב גורן בריכוזי בני הישיבות, תיאר להם את המצב הצבאי וביקשם להצטרף לפעולות החפירה. לבסוף, הגיעו מעל אלף בחורי ישיבות למטרה זו. התעלות שנחפרו מילאו את תפקידן בהצלחה ועצרו את פלישת הכוח המשוויין בבוקר השבת.

(מעובד מתוך ויקיפדיה, האנציקלופדיה החופשית, ערך **שלמה גורן**)

1. אילו תכונות, עמדות וערכים באים לידי ביטוי בקטע זה?
2. כיצד סייעו תכונות, עמדות וערכים אלו לרב גורן בהחלטות ובהתמודדויות שעמדו לפתחו?
3. להערכתכם, מהי חשיבותם של תכונות, עמדות וערכים אלה בשירות הצבאי?

(4)

במהלך קיץ 1967 החליט הרב גורן לקבוע ארון קודש ובו ספר תורה במערת המכפלה, מחשש ששר הביטחון משה דיין יורה להחזיר את המקום לניהול מוסלמי, בדומה למה שנעשה בהר הבית. כעבור ימים מספר, הודיע דיין לרב גורן כי עליו להסיר את הדגל הישראלי שנתלה על המבנה ולהוציא את ארון הקודש, וכי כל יהודי הנכנס למבנה מחויב לחלוץ נעליו כמקובל בכניסה למסגד. הרב גורן נאבק בהחלטה זו בכל כוחו, ובעקבות מאמציו הושהתה הפקודה.

(מעובד מתוך ויקיפדיה, האנציקלופדיה החופשית, ערך **שלמה גורן**)

1. אילו תכונות, עמדות וערכים באים לידי ביטוי בקטע זה?
2. כיצד סייעו תכונות, עמדות וערכים אלו לרב גורן בהחלטות ובהתמודדויות שעמדו לפתחו?
3. להערכתכם, מהי חשיבותם של תכונות, עמדות וערכים אלה בשירות הצבאי?

(8)

"למרות היחס היוצא מן הכלל שלא ציפיתי לו מצד בן גוריון, ולאחר מכן מצד הרמטכ"ל ומצד ראש אכ"א, עדיין לא השלמתי בלבי לסגור את הספרים שלי, להפסיק את הכתיבה ולהיכנס למשרה אשר דורשת את כל הזמן והחיים. אני לא אוהב לעשות דברים רק בחלקם, 'למחצה לשליש ולרביע'. חשבתי לעצמי שאם אני נכנס לצבא, ולצבא אין עדיין מסורת איך לנהוג בענייני דת ואיך להתנהג עם חיילים דתיים, אזי אני צריך להתחיל מאל"ף ועד ת"ו".

(אבי רט [עורך] [2013], **בעוז ותעצומות**, תל אביב: ידיעות אחרונות, ספרי חמד, עמ' 160)

1. אילו תכונות, עמדות וערכים באים לידי ביטוי בקטע זה?
2. כיצד סייעו תכונות, עמדות וערכים אלו לרב גורן בהחלטות ובהתמודדויות שעמדו לפתחו?
3. להערכתכם, מהי חשיבותם של תכונות, עמדות וערכים אלה בשירות הצבאי?

(6)

"מוטב לחיות כל החיים בבית סוהר ובלבד שירושלים והר הבית יהיו משוחררים, מאשר להיות משוחרר וירושלים תהיה משועבדת".

(מדבריו של הרב גורן למוטה גור כשהלה אמר לו שקיבל פקודה לא להיכנס לעיר העתיקה. מובא בפרקי יומן על שחרור ירושלים שכתב הרב גורן, מתוך ויקיציטוט)

1. אילו תכונות, עמדות וערכים באים לידי ביטוי בקטע זה?
2. כיצד סייעו תכונות, עמדות וערכים אלו לרב גורן בהחלטות ובהתמודדויות שעמדו לפתחו?
3. להערכתכם, מהי חשיבותם של תכונות, עמדות וערכים אלה בשירות הצבאי?

(7)

"אמרתי לו [לבן גוריון] שלפי דעתי הצבא חייב להיות כשר בכל מקום - כל המטבחים של הצבא חייבים להיות כשרים, ועל הצבא כולו לשמור שבת, פרט לזמני מלחמה ולפעולות ביטחון. גם בזמן מלחמה צריך להשתדל לשמור שבת, פרט למבצעים ביטחוניים שיש בהם משום פיקוח נפש. הצבא כולו צריך לדעת ששבת זו שבת [...] כך גם ביחס לחגים - החגים צריכים להיות חגים לכל הצבא ולא רק למספר קטן של חיילים".

(אבי רט [עורך] [2013], **בעוז ותעצומות**, תל אביב: ידיעות אחרונות, ספרי חמד, עמ' 157)

1. אילו תכונות, עמדות וערכים באים לידי ביטוי בקטע זה?
2. כיצד סייעו תכונות, עמדות וערכים אלו לרב גורן בהחלטות ובהתמודדויות שעמדו לפתחו?
3. להערכתכם, מהי חשיבותם של תכונות, עמדות וערכים אלה בשירות הצבאי?